

Locul și rolul orașului București în contextul producției meșteșugărești din Țara Românească în evul mediu

Orașul medieval a reprezentat pretutindeni, prin cele două forme fundamentale ale economiei urbane (producția meșteșugărească și schimbul de mărfuri), categoria social-economică ale cărei forțe creatoare angajate direct în sectoarele economice de bază au fost în măsură să fecundeze, printr-un proces de remarcabilă dinamică socială, acele elemente de progres, înnoitoare, care au constituit germeii viitoarei orinduirii social-economice. Ponderea pe care au avut-o cele două sectoare ale economiei urbane, mai întâi în cadrul orașului medieval și apoi la nivelul întregii țări, reprezintă un important indice de apreciere a ritmului în care transformările la care ne-am referit s-au succedat, în condiții istorice normale. Stabilirea unui asemenea etalon pentru fiecare oraș medieval în parte este în măsură să definească, cu un plus sporit de exactitate, locul și însemnătatea pe care fiecare așezare urbană le-a avut în ansamblul celor două sfere ale economiei orășenești. Am încercat o asemenea cercetare pentru principalele orașe medievale din Țara Românească în scopul stabilirii, pe cât posibil, a unei ordine de mărime a acestora sub raportul producției meșteșugărești ca expresie concentrată atât a producției orășenești propriu-zise cât și a circulației acestor mărfuri. Constatările făcute cu acest prilej ne-au permis să precizăm locul pe care producția meșteșugărească a orașului București, îl ocupă atât sub aspectul gradului de intensitate a procesului de specializare în cadrul ramurilor de producție de bază cât și sub raportul cantitativ al volumului producției, și, totodată, ca urmare firească, rolul Capitalei Țării Românești în procesul novator de la sud de Carpați, proces care avea să ducă la apariția unor noi relații de producție.

Citeva considerente metodologice socotim a fi necesare înainte de a trece la tratarea de fond a problemelor amintite.

Rezultatele la care am ajuns și pe care le vom înfățișa în paginile următoare au la bază parcurgerea exhaustivă a materialelor documentare de pînă în pragul secolului al XVIII-lea; din imensul material informativ din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului următor ne-am oprit cu deosebire asupra datelor cuprinse în diferitele evidențe ale populației orășenești (catagrafii, statistici) efectuate începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea¹. Deși, așa cum am arătat, această bază

¹ Parcurgerea materialelor amintite am făcut-o cu prilejul elaborării lucrării noastre de doctorat *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în sec. X—XVII*, București, 1969; am folosit, de asemenea, materiale din unele lucrări publicate, în special din lucrarea *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, de Șt. Olteanu și C. Șerban, apărută la București, în 1969.

documentară este extrem de vastă, pentru unele perioade exhaustivă, ceea ce ar conduce la afirmații absolute, păstrăm totuși constatărilor noastre un anumit caracter de relativitate izvorită din natura materialelor informative. Documentele noastre medievale nu reflectă decît indirect fenomenele social-economice legate de producția meșteșugărească, apariția și conservarea lor fiind determinată de factori de o altă natură: gradul de mobilitate a proprietății, difuzarea scrisului în mediul urban, condițiile de conservare a actelor etc. Cataografiile, statisticile etc., deși reprezintă un material incomparabil mai exact decît oricare situație întocmită pe baza parcurgerii documentelor din etapa prestatistică, păstrează și ele o anumită doză de relativitate impusă de condițiile în care ele au fost realizate, de gradul de rigurozitate cu care au fost întocmite de către persoanele din cadrul aparatului administrativ însărcinate cu efectuarea unor asemenea evidențe, precum și de alți factori sociali adeseori subiectivi. Din această cauză, mai cu seamă în ce privește gradul de specializare a producției, constatările noastre nu pot fi imune față de eventuale corectări; din contră, ele prezintă un grad de receptivitate corespunzător relativității admise. Dar această receptivitate trebuie înțeleasă numai într-un anumit sens, acela pe care însăși noțiunea de receptivitate îl conține, anume de *addopire*, sub aspectul cantitativ, la acel minimum pe care noi l-am stabilit. Prin urmare, datele privitoare la unele evaluări cantitative pe care ni le-a furnizat ansamblul informației documentare cunoscută pînă în prezent reprezintă un minimum susceptibil a se îmbogăți odată cu descoperirea de noi mărturii documentare.

Pînă la constituirea orașului București, existau în Țara Românească, cîteva orașe a căror apariție precedase cu mult pe cea a Bucureștilor. Orașe ca Argeș, Cîmpulung se formaseră încă din secolul al XIII-lea, iar altele ca Brăila, Pitești, Slatina, R. Vilcea, Buzău, Tîrgșor etc., sînt menționate în acte ca așezări urbane în cursul secolului al XIV-lea. Penuria izvoarelor pentru epoca de formare a acestor orașe nu ne îngăduie să precizăm care era ponderea la acea vreme a producției meșteșugărești în cadrul fiecărei așezări de acest gen. Doar unele documente din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, și mai cu seamă cercetările arheologice efectuate în unele dintre aceste așezări cum ar fi, de pildă, la Argeș, Tîrgșor, R. Vilcea, ne oferă oarecare date în sesizarea unor categorii de meșteșugari existenți pînă către mijlocul secolului al XV-lea. Potrivit constatărilor făcute se impun, din acest punct de vedere, în raport cu celelalte așezări cu caracter urban, orașele care au îndeplinit și funcția de reședință domnească Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște. Rolul de capitală a Țării Românești deținut de Tîrgoviște începînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea a cîntărit mult în procesul dezvoltării economice a orașului, ocupînd în acea vreme, sub raportul producției meșteșugărești, primul loc în ierarhia urbană a țării, ținînd seama de raportul de condiționare dintre rolul de oraș-capitală și dezvoltarea economică a așezării, caracteristică valabilă în tot cursul evoluției mediu și chiar după aceea, considerăm că în secolele XIII—XIV primele locuri erau deținute de orașele Argeș și Cîmpulung care au îndeplinit și funcția de reședință-capitală. Numărul relativ mare al ra-

murilor de producție meșteșugărească documentat în cadrul acestor orașe în secolele XV și XVI (7—8 ramuri la Argeș, de pildă), situație care le plasează ierarhic pe locuri fruntașe, constituie oglinda mai degrabă a unei economii urbane anterioare mai înfloritoare decât cea din epoca în care rolul de oraș-capitală era îndeplinit de alte așezări. La pierderea locurilor fruntașe de către cele două orașe-capitală ale Țării Românești, în secolele XIII—XIV, a contribuit mutarea sediului politico-administrativ al țării la Tirgoviște la sfârșitul secolului al XIV-lea, acesta devenind, pentru o bună bucată de vreme, primul oraș al Țării Românești. Acest rol de „regulator” al ordinii de mărime economice a orașelor, îndeplinit de funcție de oraș-capitală sau reședință domnească, va fi pus din nou în evidență odată cu constituirea orașului București care va deveni, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, reședință domnească într-o continuă dispută cu Tirgoviștea. Această dispută se va prelungi până la mijlocul secolului al XVI-lea, funcția de reședință de scaun revenind pe rând unuia din cele două orașe competitive; volvevozii care promovau politica filo-turcească rezidau la București, cei ostili la Tirgoviște. Acest caracter competitiv va avea un efect similar în domeniul dezvoltării economiei urbane în general. Producția meșteșugărească, reflectată prin procesul de specializare, prin numărul ramurilor de producție existente, se află în cadrul orașelor București și Tirgoviște, aproximativ la același nivel. Niciunul dintre cele două orașe nu reușește să se impună, sub aspectul pomenit, ca cel mai dezvoltat. Acest lucru se va produce curînd, odată cu cucerirea, în noile condiții istorice din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a întietății politice. Instaurarea dominației otomane asupra țărilor române dă cîștig de cauză orașului București care va deveni aproape singura reședință domnească, iar de la 1659 unica reședință de scaun a Țării Românești, rolul Tirgoviștei, din acest punct de vedere, diminuîndu-se treptat.

Cum se oglindește efectul acestor evenimente politice în sfera producției meșteșugărești urbane ?

De la situația de egal de pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, asistăm în continuare la o notabilă creștere a producției meșteșugărești bucureștene care va desăvirși și pe plan economic primatul orașului de pe Dimbovița în competiția cu principalul său următor, Tirgoviștea. La sfârșitul secolului al XVI-lea, Bucureștii înregistrează un număr de 10 ramuri meșteșugărești. Celelalte orașe nu reușesc să se apropie prea mult de această cifră. La Tirgoviște se constată un număr de 8 ramuri, cam tot atîtea și la Tirgșor, Argeș, Cîmpulung etc. Luate în ansamblu, meșteșugurile din orașele Țării Românești înregistrează la sfârșitul secolului al XVI-lea, un număr de peste 40 de specialități în cadrul ramurilor de bază. Dintre acestea 25% reveneau orașului București, între 15 și 17% orașelor Tirgoviște, Argeș, Tirgșor, restul revenind orașelor Cîmpulung, Gherghița, R. Vilcea, Pitești etc.

Semnificativă ni se pare și raportarea procesului de specializare a producției meșteșugărești de la orașe la cel existent în cadrul meșteșugurilor sătene și domeniiale. La sfârșitul secolului al XVI-lea, din cele aproximativ 60 de ramuri constatate la nivelul întregii țări, două treimi (66%) erau reprezentate de cele urbane, și numai o treime (33%) se aflau în mediul sătene și la curțile boierești sau la mănăstiri. În contextul producției meșteșugărești generale, Bucureștii dețineau, așadar, primul loc

monopolizînd 10% din totalul ramurilor constatate. Raportat numai la mediul sătesc și domeniial, Bucureștii cumulaau jumătate din specializările existente la sate și pe domeniile feudale. Aceasta este situația în ce privește ritmul procesului de diviziune socială a muncii, de specializare în cadrul ramurilor meșteșugărești de bază din Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVI-lea, evident, cu rezervele impuse de natura materialului informativ și de stadiul actual al cercetărilor. Bucureștii dețineau din acest punct de vedere rolul de oraș de frunte al Țării Românești.

Quantitativ, ca volum al producției, este foarte greu, dacă nu imposibil, să facem unele evaluări, cît de cît exacte, de acest gen. Unele indicii însă, cum ar fi de pildă numărul relativ mare de meșteșugari bucureșteni care apar în acte, comparativ cu celelalte orașe, ritmul accentuat de transformare a producției în general, în producție destinată schimbului, de transformare a produselor meșteșugărești în mărfuri prin intermediul schimbului, acordă orașului București, rolul de prim oraș al Țării Românești și în ceea ce privește volumul mărfurilor realizate și, firește, al comercializării lor prin mijlocirea pieței. De aici și importanța politică ce avea să o capete în continuare, orașul devenind capitală unică a Țării Românești.

Secolul al XVII-lea și prima jumătate a secolului următor au reprezentat pentru istoria Țării Românești, în condițiile confruntărilor politico-militare dintre imperiul otoman și cel habsburgic și chiar ale instaurării regimului turco-fanariot, o epocă de oarecare tendințe de înnoiri social-economice. Criza politică otomană declanșată la sfîrșitul secolului al XVI-lea și agravată de răscoala anti-otomană din vremea lui Mihai Viteazul a dus la o relativă independență a Țării Românești în raport cu situația anterioară, sarcinile materiale față de Poartă fiind sensibil ușurate. Această stare nouă de lucruri a imprimat secolului al XVII-lea pecetea unei epoci de evidentă refacere a economiei țărilor române în general.

În domeniul economiei, cea mai sensibilă la noua situație s-a arătat a fi producția meșteșugărească, mai cu seamă cea urbană. Ritmul susținut de creștere a numărului ramurilor meșteșugărești constatat în documente este o realitate, chiar dacă, în raport cu epoca precedentă, numărul actelor de cancelarie și în general baza informativă a crescut considerabil în cursul secolului al XVII-lea, și în prima jumătate a secolului următor. La București, documentele pun în evidență un număr total de peste 80 categorii de meșteșuguri, față de 10 cite se constataseră la sfîrșitul secolului al XVI-lea (o creștere de peste 8 ori). O creștere sensibilă se înregistrează și la Tirgoviște : peste 50 categorii față de, aproximativ, 6—7 cite existau la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Situații spectaculare se constată și la alte orașe dintre cele vechi : la Pitești, de pildă, sînt menționate circa 20 categorii, o creștere de aproape 10 ori față de epoca precedentă ; la Cîmplung, R. Vilcea și Buzău peste 15 (valori sensibil apropiate). Tirgșorul, Argeșul și Gherghița, în schimb, prezintă o situație oarecum staționară, prevestitoare a unei epoci de decădere ce avea să urmeze. Locul lor va fi luat de orașe nou constituite ca Ploiești sau R. Sărut, precum și de orașe mai vechi care se vor trezi la viață de acum înainte ca Brăila sau Craiova (ultimul înregistrînd un număr de 24 categorii de meșteșuguri în prima jumătate a secolului al XVIII-lea).

Potrivit datelor comparative pe care le-am prezentat mai sus, locul prim, în ierarhia dezvoltării orașelor din Țara Românească, în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a celui următor, este deținut în continuare de București, loc pe care nu îl va mai ceda niciodată. Tirgoviștea ocupă locul următor ca ordine de mărime cu o sensibilă diferență în ce privește ritmul procesului de specializare față de București. Aceasta reprezintă de altfel curba maximă a dezvoltării producției meșteșugărești la Tirgoviște în epoca medievală; tendința de scădere a numărului ramurilor prin plecarea, probabil, a multor meșteșugari în orașe mai dezvoltate va conduce în etapa următoare la pierderea locului al II-lea, loc pentru care, așa cum vom vedea mai departe, optează alte orașe în plină ascensiune. Surprinzătoare ne apare și aspirația orașelor Craiova și Pitești pentru locurile III și respectiv IV, locuri pe care altă dată le dețineau orașe vechi ca formare: Argeș și Cimpulung. Un grup de orașe ca R. Vilcea și Buzău, apropiate ca ritm de specializare optează, fiecare cu șanse, aproximativ egale, pentru locurile următoare. Grupul orașelor noi ca Ploiești, R. Sărat, deși au un număr redus de categorii de meșteșuguri, prezintă frumoase perspective de dezvoltare. În sfârșit, urmează grupul orașelor cu o producție staționară ca Argeș și Cimpulung sau al celor aflate într-o continuă decădere: Tirgșorul, Gherghița, Slatina.

Raportat la nivelul întregii Țări Românești, orașul București era mult superior, ca ritm de specializare a producției meșteșugărești (peste 80 de ramuri), satelor și domeniilor feudale (la sate se constată un număr de peste 60 de categorii, iar pe domeniile aproape 50); deși numărul acestora a crescut în raport cu epoca precedentă, se observă o tendință de staționare explicată prin recurgerea tot mai mult a satului și marilor feudali la piața orășenească pentru procurarea de produse meșteșugărești calitativ superioare celor realizate în sate sau pe domeniile feudale. Ca volum, producția meșteșugărească nu poate fi apreciată cu exactitate nici în această vreme. Există însă, de data aceasta, comparativ cu epoca precedentă, mult mai multe posibilități de estimare cantitativă a producției respective, care confirmă, odată mai mult, principiul compatibilității dintre ritmul de specializare și volumul producției, acesta fiind efectul procesului de specializare, de diferențiere produs în cadrul ramurilor de bază: unui număr sporit de categorii meșteșugărești (care presupune, în același timp, și un număr important de meșteșugari), îi corespunde un volum sporit de produse și invers. Acest principiu se confirmă în cazul unor orașe din Țara Românească despre care posedăm un material informativ bogat.

În principalele orașe (București, Tirgoviște, Craiova, Pitești) existau, în cursul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului următor, străzi (uliți) și cartiere (mahalale) întregi populate de meșteșugari dintr-o anumită specialitate, care purtau denumirea meșteșugului practicat.

Organizarea în breslă sau frâție care se maturizează în această vreme constituie și ea un argument temeinic în favoarea creșterii numerice a meșteșugarilor. Întîlnim, de pildă, în documente uliți și mahalale de căldărari, lăcătuși, tabaci, zăbunari, măcelari, zlătari, bărbieri, săpunari, olari ca și frâții sau bresle de săbieri, cojocari, eroitori, luminărari, săpunari etc. în orașe ca București, Tirgoviște, Craiova, Pitești, Buzău. Cele mai numeroase uliți, mahalale și bresle sînt atestate în București (peste 20

de uliți și mahalale meșteșugărești și peste 15 organizații profesionale) situație convingătoare în a aprecia ca foarte însemnat numărul meșteșugarilor, mai cu seamă în București, și, ca atare, volumul important al mărfurilor produse. O altă constatare, de data aceasta din domeniul schimbului de mărfuri, vine să confirme cele afirmate mai sus. Numărul însemnat de piețe și locuri de schimb în cadrul orașelor, unde meșteșugarii posesori și ai unor prăvălii, dughene, pivnițe își desfășeau adeseori singuri produsele realizate de ei înșiși, activitatea generală de valorificare a produselor meșteșugărești pe piața orașelor și la sate, reflectă caracterul predominant al producției meșteșugărești urbane destinate pieței în raport cu cea efectuată la comanda consumatorului; reflectă, prin urmare, volumul important al producției globale realizate de meșterii orașeni, în primul rînd de cei din orașul București.

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor sînt considerate în istoriografia noastră din ultimii 20 de ani ca epoca în care formele embrionare ale unei noi orînduiri, manifestate pe alocuri în sfera economiei țărilor române încă din secolele anterioare, încep să se afirme cu o tot mai multă vigoare tinzînd să spargă vechiul cadru în care evoluaseră pînă atunci. Evident că această chestiune a destrămării relațiilor feudale și a apariției celor capitaliste este încă la ora actuală pe cît de complexă pe atît de dificilă și nu ne propunem să stăruim asupra ei. Urmîndu-ne în continuare drumul, vom încerca să prezentăm situația producției meșteșugărești din principalele orașe ale Țării Românești și să vedem în ce măsură înnoirile care au afectat și domeniul amintit și-au avut rolul lor în contextul procesului novator.

Baza documentară a constatărilor pe care le vom prezenta o constituie, în principal, materialele statistice, mai cu seamă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca: evidența statistică din 1810 (statistica izafulurilor Țării Românești), catagrafiele din 1831—1832 și 1850, evidența patentarilor din 1835, precum și planurile orașului București de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și cel întocmit de Boroczin la 1832. Deși nici aceste evidențe nu prezintă situația existentă riguros exactă (din motivele remarcate mai sus), totuși ele ne furnizează date mult mai aproape de realitate decît oricare altă încercare a noastră de apreciere în această privință.

Potrivit evidențelor pomenite, numărul ramurilor meșteșugărești a depășit la București cifra de 90 (cu circa 10 categorii mai mult decît în etapa precedentă). Sub raportul pur numeric, creșterea din etapa anterioară este, fără discuție, mult superioară; creșterea este explicabilă dacă ne gîndim că la începutul secolului al XVII-lea Bucureștii porneau în dezvoltarea producției meșteșugărești de la circa 10 ramuri, ceea ce înseamnă mult prea puțin pentru un oraș-capitală cu necesități multiple. Numai așa se poate explica rapida diversificare tinzînd în etapa următoare către atingerea unui maximum posibil în procesul de specializare a producției. Ca volum însă, creșterea acestela în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului următor este superioară celei din epoca precedentă, datorită unor cauze asupra cărora vom reveni mai jos.

Dintre celelalte orașe ale Țării Românești, un ritm deosebit de diversificare a meșteșugurilor se înregistrează la Craiova, aproape 50 ramuri (creștere de aproximativ 100%). Un ritm susținut se constată și în cazul altor orașe ca Ploiești și Pitești (circa 30 categorii).

Orașul Tirgoviște, până de curând deținător al locurilor fruntașe, de-abia se menține în cadrul unui grup de orașe cu un număr de ramuri variind între 20 și 25, grup din care fac parte R. Vilcea, Buzău, Brăila și Cîmpulung. Dacă la aceste orașe se constată o dezvoltare continuă, cît de cît remarcată, la Tirgoviște se înregistrează în schimb, o scădere a numărului ramurilor meșteșugărești față de epoca precedentă, scădere explicată în bună parte prin dezvoltarea unor orașe noi pe aceeași rută comercială, care au absorbit o mare parte din activitatea economică a vechii capitale. Orașe ca R. Sărat, Caracal, Mizil, Argeș etc. se încadrează în ultimul grup de centre urbane, fiecare cu un număr de pînă la 20 ramuri de producție.

Ce se observă din aceste evidențe ? În primul rînd faptul că orașul București a lăsat cu mult în urmă principalele sale urmăritoare, distanțindu-se cu un număr de circa 40 categorii de meșteșuguri în plus. În al doilea rînd, în luptă cu reședința de scaun pentru supremația economică, Tirgoviștea, nu numai că a renunțat definitiv la luptă, dar a înregistrat și o scădere bruscă din motivele invocate mai sus. Orașe ca, de pildă, Craiova, Pitești, Ploiești, așezate la intersecția unor mari drumuri comerciale, își sporesc în mod continuu puterea economică.

Raportată la nivelul întregii țări, producția meșteșugărească urbană era cu mult superioară celei sătești și domeniile privită prin prisma procesului de diversificare. Se poate aprecia că numărul categoriilor meșteșugărești de la sate și de pe domeniile feudale, luate separat, era, în cel mai fericit caz, egal cu cel constatat la unele dintre orașele fruntașe, Craiova de exemplu. Ca să nu mai vorbim de București unde, comparativ, luate împreună, meșteșugurile sătești și domeniile abia dacă depășeau cifra de 80 categorii.

Ce se poate spune despre volumul producției meșteșugărești urbane, în general și al orașului București în special ? Datele furnizate de catagrafii confirmă raportul direct proporțional existent între procesul de specializare și volumul producției. Acolo unde s-au înregistrat cele mai multe categorii specializate de meșteșugari, se constată și cel mai mare număr de lucrători pe ramură, criteriu sigur de apreciere a cantității produselor realizate.

Vom lua spre exemplificare datele furnizate de catagrafii în ramurile de producție cele mai solicitate.

În domeniul prelucrării pieilor, de pildă, se constată la București, potrivit catagrafiei din epoca regulamentară, un număr de 200 tăbăcari, peste 500 cojocari (groși și subțiri), 123 cavafi, peste 300 cizmari etc.

În sfera țesătoriei și prelucrării țesăturilor : 122 postăvări, 89 abagii, 457 croitori, 127 găitanari, 50 basmagii, 36 ceaprazari etc.

În construcții : 70 lemnari și 205 dulgheri (la începutul secolului al XIX-lea), 110 dogari, 203 zidari, 52 pietrari etc.

În prelucrarea metalelor : 52 covaci, 10 tinichigii, 13 tufecii (armurieri), 12 cazangii, 76 căldărari etc.

În domeniul meșteșugurilor alimentare : 131 brutari, 76 franzelari și

făinari (în 1835), 126 simigii, 61 măcelari, 88 brăgari etc.

În alte ramuri : 81 bărbieri, 24 olari, 12 ceasornicari, 67 argintari etc. Care era situația în celelalte orașe ?

La Craiova, de exemplu, orașul cu cele mai multe categorii de meșteșugari după București observăm în aceeași epocă regulamentară : 55 tăbăcari, peste 150 cojocari (groși și subțiri), 134 cizmari etc. ; 94 croitori, 29 abagii, 43 boiangii etc. ; 10 zidari, 10 dulgheri, 6 timplari etc. ; 10 fierari, 18 căldărari etc. ; 34 brutari (la 1835), 15 măcelari, 32 pescari etc. ; 22 olari, 18 bărbieri etc.

La Ploiești : 116 cizmari, 76 cojocari (groși și subțiri), 10 curelari, 13 cavafi etc. ; 113 croitori, 107 abagii, 23 botangii etc. ; 51 dulgheri, 7 dogari, 18 zidari etc. ; 14 căldărari, 5 tufecii (armurieri) ; 10 brutari, 58 pescari etc.

La Pitești : 15 tăbăcari, 12 cojocari, 63 cizmari etc. ; 18 boiangii, 24 abagii, 38 croitori ; 7 timplari, 6 dulgheri ; 13 brutari.

La Tirgoviște : 15 tăbăcari, 7 cojocari, 34 cizmari (în 1835), 25 croitori ; 11 zidari ; 3 brutari, 13 morari, 8 măcelari etc.

La R. Vilcea : 28 cojocari (groși și subțiri), 24 cizmari, 7 morari etc. Ne oprim aci cu comparația, deoarece constatăm că în celelalte orașe numărul meșteșugarilor în fiecare ramură descreește continuu. Reiese un lucru din această situație comparativă și anume : raportul direct proporțional între procesul de specializare și volumul producției. Ordinea de mărime în privința numărului meșteșugarilor este aceeași cu cea stabilită din punctul de vedere al procesului de diversificare, de specializare.

Este inutil să mai arătăm că în comparație cu satul și domeniul feudal, volumul producției meșteșugărești urbane în ansamblu este, sub unghiul de vedere înfățișat mai sus, incomparabil mai mare. De altminteri acest lucru se exprimă și printr-o serie de fenomene economice pe care producția meșteșugărească din cadrul orașelor, îndeosebi din cele mai dezvoltate, le-a determinat mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului următor.

Care au fost elementele novatoare din cadrul economiei urbane bucureștene în primul rînd (înțelegînd prin aceasta în primul rînd producția meșteșugărească) și ce pondere au avut ele în contextul înnoirilor din Țara Românească în așa-numita epocă de destrămare a feudalismului și de apariție a relațiilor capitaliste ?

Cadrul general în care au început să se contureze, să se dezvolte categoriile economice ale noii orînduiri l-au constituit la orașe predominarea producției urbane destinate pieței, desprinderea parțială și chiar totală de indeletnicirile agrare a unui număr tot mai mare de meșteșugari, creșterea sensibilă a rolului intermediarului. Un rol deosebit a revenit capitalului comercial și cămătăresc angajate în domeniul producției meșteșugărești care a dezvoltat vechile forme economice pînă la modificarea conținutului lor. Plasarea masivă a capitalului comercial în producția meșteșugărească, mergînd pînă la arendarea unor întregi ramuri meșteșugărești urbane a dus pe plan economic la transformarea micului atelier într-o adevărată întreprindere cu un număr sporit de meșteșugari care lu-crau pentru patronul lor. În cele mai multe cazuri însă acest lucru nu s-a materializat prin concentrarea lucrătorilor într-un anume atelier, ci s-a preferat sistemul muncii la domiciliul fiecărui meșteșugar a materiei prime repartizată de reprezentantul capitalului comercial. Acest stadiu

al cooperăției simple a fost chiar depășit prin apariția producției manufacturiere în cadrul orașelor într-o serie de ramuri meșteșugărești importante. Deci din punctul de vedere economic, acțiunea capitalului comercial se afla la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului următor în plin proces de dizolvare a micii producții de mărfuri. Pe plan social aceste fenomene au dus la agravarea contradicțiilor sociale între diferitele păături sociale, în special între reprezentanții capitalului comercial și micii meșteșugari.

Care a fost ponderea acestor fenomene în cadrul economiei urbane ?

Dacă calitativ ele își făcuseră apariția anunțând schimbări de structură, cantitativ însă nu reușiseră să acopere o mai mare arie geografică, înscrindu-se în principal în cadrul economiei celor mai dezvoltate centre urbane, Bucureștii deținând primul loc. Însă, așa cum am văzut, doar în câteva orașe producția meșteșugărească ajunsese la un înalt nivel de specializare în măsură să genereze categoriile economice mai sus discutate. Dominația economică și politică otomană, concurența mărfurilor străine chiar pe piața internă au stîmjenit procesul de maturizare a economiei urbane, favorizînd menținerea vechilor practici meșteșugărești. Dar cu toată ponderea mică a fenomenelor novatoare în raport cu vechea stare de lucruri din cadrul întregii economii, prezența și manifestarea lor activă în sfera economiei urbane, chiar numai în cele câteva orașe mai dezvoltate, produsese răni serioase în cadrul strîmt al vechii economii medievale. Ele aveau să se adîncească rapid, mai cu seamă în prima parte a secolului al XIX-lea, odată cu creșterea vertiginoasă a procesului de specializare a producției înregistrat îndeosebi la București, lăsînd cale liberă procesului de înnoire economică și socială.

La place et le rôle de la ville dans le contexte de la production artisanale en Valachie au Moyen Age

RÉSUMÉ

Les facteurs fondamentaux, en fonction desquels on peut établir la place et le rôle de l'économie de la ville de Bucarest pendant le Moyen Age, sont constitués par la production artisanale et le change des produits comme branches de base de l'économie urbaine. Le niveau atteint, dans différentes époques de développement de la production artisanale (avec ses annexes) représente l'étalon d'appréciation du rôle et de la place occupée par la ville en cause dans le contexte de l'économie du pays.

Jusqu'à la fin du XVIème siècle, Bucarest — ville devenue résidence temporaire du prince —, était, du point de vue du développement de l'économie urbaine (sous l'aspect des branches principales) dans une dispute continue avec une autre résidence princière, Tirgoviste. Cette dispute sera prolongée jusqu'à la moitié du XVIIème siècle, lorsque Bucarest, deviendra l'unique résidence princière de Valachie. Dans leur ensemble, les métiers des villes de la Valachie, comptaient à la fin du XVIème siècle plus de 40 catégories. De ceux-ci, 29% revenaient à Bucarest, entre 15% et 17% aux villes de Tirgoviste, d'Argeș et de Tîrgșor, le reste appartenant à d'autres villes comme Gherghița, Pitești, B. Vilcea, etc.

Au niveau du pays entier, la ville de Bucarest détenait 10% du total des branches constatées (environ 60).

Au XVIIème siècle et dans la première moitié du siècle suivant, les métiers bucarestois enregistrent une augmentation de plus de 8 fois. La principale rivale, la ville de Tîrgoviște, ne peut pas dépasser une augmentation de plus de 4 fois, et ainsi, Bucarest consolidera sa position de ville principale, à grande distance par rapport à la deuxième ville classée comme grandeur. Au niveau du pays entier, la différence entre Bucarest et les villages (le domaine féodal y compris) est en continuelle croissance.

L'époque suivante (de dissolution du féodalisme) accentue encore plus les différences constatées. Le volume de la production bucarestoise connaît une augmentation sensible. Apparaissent et se développent des phénomènes économiques nouveaux qui annoncent des transformations dans le domaine des relations sociales-économiques et en même temps représentent des brèches dans le cadre de l'économie féodale ; l'augmentation de ces brèches laisseront la voie libre au processus de renouvellement économique et social.